



Disleksijska

Iva Mesec, prof., defektologinja-logopedinja
Dječji vrtić Leptir, Zagreb

Termin disleksija prvi je opisao Pringle Morgan 1896. godine kad je poteškoće u učenju čitanja kod jednog dječaka opisao kao "poteškoće sa slovima i riječima". Novije definicije kažu da je disleksijska poremećaj u usvajanju čitanja, unatoč urednoj inteligenciji, urednim senzornim sposobnostima i odgovarajućem poučavanju (Grubin, 2002.). Prema klasifikaciji DSM-IV (dijagnostički i statistički priročnik mentalnih poremećaja Američkog psihijatrijskog udruženja), postoji tri vrste poremećaja u učenju: poremećaji čitanja, pisanja i računanja. Ti poremećaji mogu se javiti izolirano, svaki za sebe, ili udruženo. Najčešće su udruženi poremećaji u učenju čitanja i pisanja. Pisanje je kompleksnija vještina od čitanja pa su i poremećaji pisanja češći.

Disleksijsku, kao specifičnu poteškoću u učenju čitanja, treba jasno razlikovati od drugih poteškoća u učenju koje mogu biti posljedica ADD (poremećaj nedostatka pažnje) ili ADHD poremećaja (poremećaj nedostatka pažnje s hiperaktivnošću), sniženih kognitivnih sposobnosti, oštećenja vida i sluha ili jakog zaostajanja u razvoju govora.

Poremećaj nedostatka pažnje sa ili bez hiperaktivnosti u velikom se broju slučajeva javlja zajedno s disleksijskom, što kliničku sliku čini složenijom i dodatno otežava iznašenje pogodnih strategija pomoći, te proizvadava vrijeme potrebno za usvajanje vještine čitanja.

Isto tako, disleksijsku treba razlikovati od uobičajenih poteškoća koje djeca početkom školovanja imaju u čitanju i pisanju. Pogreške tipa zrcalno pisanje, pisanje riječi zajedno (udučan, nastol...) ili zamjena sličnih slova (b – d, ž – š, g – k, o – u...), dobro reagiraju na pojačan angažman učitelja i roditelja.

Novije definicije kažu da je disleksijska poremećaj u usvajanju čitanja, unatoč urednoj inteligenciji, urednim senzornim sposobnostima i odgovarajućem poučavanju (Grubin, 2002.).

Simptomi disleksijske i disgrafije

Disleksijska je skup simptoma koji se manifestira sporim, netočnim čitanjem i slovkanjem. Dijete zamjenjuje slova koja slično zvuče ili slično izgledaju (d – b, b – p, i – l, d – b, š – ž, s – z, m – n, u – n) te ispušta slogove i dijelove riječi. Usmjerenošć na tehniku čitanja održava se na uspješnost razumijevanja pročitanog teksta.

Disgrafija se, kao poremećaj usvajanja vještine pisanja, manifestira u nepravilnom držanju olovke, nepoštivanju crtovlja, nečitkom rukopisu, ispuštanju slova i slogova te zamjenji slova.

Uzroci disleksijske

Unatoč mnogim istraživanjima u neurologiji, psihologiji, logopediji i drugim znanostima, uzroci disleksijske nisu do kraja razjašnjeni. Smatra se, pojednostavljeno rečeno, da je uzrok disleksijske disfunkcija moždanih hemisfera u integriranju različitih vještina i sposobnosti (jezičnih, vidnih, slušnih, motoričkih) koje su angažirane u procesima čitanja i pisanja. Kod djece s disleksijskom i disgrafijom nalazimo nedovoljnu ovlađanost jezikom, poteškoće u fonološkoj svjesnosti i brzini procesiranja informacija, loše radno pamćenje i pamćenje općenito, poteškoće u sekpcioniranju, auditivnoj i vizualnoj percepciji i motoričkim vještinama. Primjećeno je da se često javlja u pojedinim obiteljima te se smatra naslijednom, ne kao bolest nego kao stanje. Zbog toga su važni podaci o obiteljskoj anamnezi i eventualnom postojanju disleksijske kod drugih članova obitelji. Disleksijska je češća kod dječaka nego kod djevojčica. Nešto je češća i kod ljevorukih osoba nego kod dešnjaka.



Djeca u centru početnog čitanja i pisanja u dječjem vrtiću Leptir

Simptomi u predškolskoj dobi koji mogu ukazivati na pojavu disleksije.

Odstupanja u ranom razvoju djeteta mogu najaviti pojavu poteškoća u učenju čitanja.

Valja obratiti pozornost na sljedeće simptome:

- kasno progovaranje i usporen jezično-govorni razvoj;
- siromašan rječnik;
- dugo zadržavanje pogrešaka u izgovoru glasova;
- poteškoće u izražavanju misli i ideja;
- poteškoće u traženju pravih riječi (umjesto imenovanja opisuje predmet – npr. umjesto "olovka" reči će "ono za pisanje");
- poteškoće u prisjećanju na mesta i dogadaje;
- miješanje riječi koje slično zvuče (sjeme – Sljeme, do-tovo – gotovo, svi – sni, snijeg – smijeh, pegla – tegla...);
- prisutnost agramatizama u govoru ("tri jabuka", "plavi hlače", obućela, cipeli);
- poteškoće u učenju pjesmica, brojalica – poteškoće u pamćenju općenito;
- nerazvijenost fonološke svjesnosti (ne prepoznaže rime, ne može podijeliti riječi na slogove, spojiti slogove u smislene riječi, ne prepoznaže prvi glas u riječima...);
- nespretnost u krunoj i finoj motorici (posrće, ozljeđuje se češće nego druga djeca);

- nezrelost grafomotorike;
- nesigurnost u prostornim odnosima (neosvještenost vlastitog tijela u odnosu na prostor, nerazumijevanje i nekoristenje prijedloga za označavanje prostora, npr. ispred – iza, pored, do, lijevo – desno...);
- nesigurnost u vremenskim odnosima (ne razumije i ne koristi riječi prije, poslije, jučer, danas sutra...);
- kasnije uspostavljanje lateralne dominacije;
- nemogućnost zadržavanja pažnje, hiperaktivnost, impulzivnost;
- nemotiviranost i nedostatak interesa za crtanje, pisanje i čitanje.

Svi navedeni simptomi ne moraju biti prisutni kod djeteta da bi se posumnjalo na disleksiju. Vodeći znaci koji zahtijevaju stručne procjene jesu poremećaji u usvajanju jezika, fonološke svjesnosti i poteškoće u radnom i dugotrajnom pamćenju. Ako su oni jače izraženi, uočavaju ih i odgojitelji i roditelji, te često znaju signalizirati potrebu poduzimanja preventivnih mjera. Kod određenog broja djece simptomi su blagi. Roditelji i odgojitelji znaju reći da su im takva djeca "nedefinirana". Nešto su živahnija od druge djece, kratkotrajne su koncentracije, ne vole crtati ni pisati, skloni su odredenom tipu aktivnosti (npr. igre građenja), ali su inteligentna i brzo pronalaze rješenja za probleme, što često "zamaskira" postojanje nezrelih funkcija. Često se misli da će dječete maturacijom prerasti probleme.



naša djeca s posebnim potrebama



Procjena nekih sposobnosti bitnih za usvajanje čitanja i pisanja

U predškolskoj dobi se procjenjuju:

- usvojenost jezično-govornog razvoja u svim segmentima (razumijevanje govora, razvijenost rječnika, artikulacije, gramatike, morfologije, sintakse);
- fonološka svjesnost (sposobnost glasovne obrade – prepoznavanje i stvaranje rime, prvič i zadnjeg glasa u riječima, raščlambila i spajanje slogova i glasova, pamćenje veze slovo – glas);
- stanje vizualno-motoričkih sposobnosti (uvid u vizuelno razlikovanje, pamćenje, vizualno-prostorne odnose, grafomotoriku);
- suksessivne funkcije (sposobnost pamćenja i reproduciranja podražaja u potrebnom redoslijedu – ritmovi, ponavljanje verbalnih nizova...);
- lateralizacija (uskladenost gornjih i donjih ekstremiteta, orientacija na vlastitom tijelu, orientacija u prostoru i na papiru).

Ukoliko je potrebno, radi jasnije i potpunije slike i diferencijalne dijagnoze, dijete se upućuje na dodatne pretrage koje podrazumijevaju psihološku, audiološku i neurološku obradu.

Programi pomoći

Budući da ne postoje dva dijeteta s disleksijom s istim simptomima, i djeca predškolske dobi pokazuju različito izraže-

na odstupanja u vještinama i sposobnostima koje su važne za usvajanje čitanja i pisanja. Iz toga slijedi da ne postoje univerzalni programi pomoći, nego je program i pristup za svako dijete individualan.

Specifični se programi temelje na rezultatima logopedičkih procjena, sustavni su, postupni i razvojno primjereni. Jezično-govorni tretman je temeljan i u njega se ugraduju vježbe za poticanje nerazvijenih vještina i sposobnosti (vidnih, slušnih, grafomotoričkih, pažnje, pamćenja...).

Pritom valja imati na umu da je u predškolskoj dobi dječji mozak posebno prijemčiv, sa-

mo valja izabrati odgovarajuće načine učenja. Predškolsko dijete uči svim osjetilima (multisenzorno), a takav način učenja je najprijerjeniji i najučinkovitiji. Dijete s disleksijom ili ono kod kojega postoje naznake da bi moglo postati disleksično u školskoj dobi, najteže uči auditivnim putem. Znamo da se kod nas školsko učenje (još uvijek) zasniva upravo na auditivnim metodama. Zato je važno osigurati učenje putem svih osjetila i pronaći način koji najbolje odgovara svakom dijetetu. Kako je auditivni put učenja najslabiji, valja ga osnaživati odgovarajućim vježbama kojima će jačanje auditivnih sposobnosti biti pezentirano i kroz druge kanale (slikama, bojama, različitim materijalima). Važno je takvom dijetetu davati jasne upute (ne složene nego dio po dio) te više nego drugoj djeci strukturirati vrijeme i prostor. Izuzetno je važno imati vjeru u dobar ishod, pokazati strpljivost u radu, pohvaljivati dijete za postignuća i podizati mu samopouzdanje.

Prijedlozi aktivnosti za poticanje razvoja vještina važnih za usvajanje čitanja i pisanja

Ukoliko primijetite da dijete u skupini ima poteškoće koje bi mogle ukazivati na probleme u usvajajući čitanja i pisanja, slijede primjeri igara i aktivnosti koje vam mogu pomoći u razvijanju tih vještina i sposobnosti.

Aktivnosti i igre za poticanje gorovo-jezičnog razvoja: prepicavanje doživljaja, priča, mijenjanje završetka poznatih priča, pričanje nove priče prema poznatoj s novim likovima, što bi bilo da je... (postavljanje problema), izmišljavanje riječi na zadani slog (na, ta sa...),



traženje sličnosti (bijelo kao...), traženje suprotnosti (brzo – polako, oštvo – tupo), otkrivanje i prepoznavanje krvih izričaja (kako ti zvuči kad kažeš: u kuću, pasovi, novi košulji), izmišljanje novih riječi – anagrami (bor – rob, dira – radi, ris – sir, put – tup, sok – kos), igre scenskim lutkama, traženje riječi koje se služu (kolac – lonac, riče – viče...), stvaranje lanca riječi (isti početak ili kraj), imenovanje nastambi životinja (pcela – košnica, kokoš – kokošnjak).

Igre za razvoj slušne pažnje i diskriminacije: prepoznavanje i imenovanje zvukova (lupkanje, kucanje, šuštanje palicom, zvukovi igračke...), prepoznavanje zvukova iz prirode, prepoznavanje i imenovanje zvukova s audio-zapisa, slaganje sličica, geometrijskih likova ili predmeta po zadanim redu.

Vizualno-motoričke sposobnosti potičemo manipulativnim aktivnostima kao što su rezanje, lijepljenje različitih oblika od različitih materijala, lijepljenje i sastavljanje likova od izrezanih dijelova; nizanje kuglica, tjestenine, plodova; modeliranje od gline, plastelina, tijesta; zakopčavanje, vezanje čvorova, pletenje pletenica te vježbama grafomotika (koristeći crtanjući i prikladne radne listove).

Važno je da djetete ima dobru orijentaciju u prostoru i u tim aktivnostima polazimo od vlastitog tijela: ja mogu biti ispred,iza, pored, gore, dolje, lijevo, desno od nečega ili nekoga. Vježbe orijentacije na papiru podrazumijevaju da se, ako je potrebno, djetetu skrene pozornost na smjer pisanja i korištenja papira: pišemo slijeva nadesno, odozgo prema dolje.

Ako djetete ima poteškoća u traženju odgovarajućih riječi, bit će mu od pomoći sljedeće govorne igre: predviđanje zadnje riječi kod čitanja priče ili recitiranja pjesmica, nabranje igračaka, hrane, vozila, boja, stvaranje kategorija riječi (beba, auto, kocka su... igračke), prepoznavanje riječi koja se ne uklapa u niz (konj, krava, pile, kruška...), prepoznavanje dviju riječi koje idu zajedno (leptir, cvijet, papir), dopunjavanje rečenica.

ježbe za razvoj predčitačkih vještina (prepoznavanje i stvaranje rime, prepoznavanje prvog glasa u riječima, prepoznavanje zadnjeg glasa, pamčenje veze slovo-glas...) možemo započeti s dječjim imenima. Za svaku imenu stvorimo što više riječi u rimu (Ana – banana, Iva – glijiva, Marko – Žarko). Za osvješćivanje prvog glasa u riječima također su dobre igre s imenima. Primjerice: sva djeca čije imena počinje s "A", sjedit će za određenim stolom, ili odgojitelj za svog "pomagača" u nečemu može odrediti djeće čije imena počinje s "I". Kod rada na osvješćivanju prvog glasa važno je se da se taj glas može u govoru produžavati i da je čest, tako da ga djeca mogu što lakše slušno zamjetiti. Za upoznavanje sa slovima i pamčenje veze slovo-glas postoji niz igara i aktivnosti. Naši vrtci su

bogati materijalima, a odgojitelji idejama kako ih djeci približiti. Slova se mogu izrezivati od različitih materijala (papira, tkanine, brusnog papira), lijepiti (stvaranje vlastite slovarice), bojati, kaširati, modelirati od gline, plastelina, tijesta. Radi boljeg usvajanja, slova se mogu učiniti neobičima: mogu se napraviti velika kao što su i djeca, mogu biti mala, šarena, s detaljima koja im daju neka druga obilježja (s nogama, očima, ustima, krilima i sl.).

Posljedice disleksije

Posljedice disleksije za djetete mogu biti razorne, osobito ako se ona na vrijeme ne prepozna, dijagnosti- cira i pravilno ne tretira. Nesposobnost djeteta da svelada tečno čitanje, što je osnovna zadača u početku školovanja, nailazi na nerazumijevanje okoline i netolerantnost. Dijete se etiketira kao ljenio, neinteligentno pa i zločesto, gubi samopouzdanje te stvara sliku o sebi kao o neuspješnoj osobi. To također utječe i na obitelj djeteta. Školskom djetetu je važno na njemu razumljiv način objasniti prirodu problema, usporediti učenje čitanja s učenjem svake druge vještine (učenjem plivanja, tenisa...), istaknuti njegove dobre strane i sposobnosti. Dobro je i navesti mu primjere poznatih ljudi – znanstvenika, glumaca ili sportaša koji su imali slične probleme a poslije su napravili sjajne karijere.

Disleksija je, nažalost, cijeloživotni problem. Dijete će uz adekvatnu pomoć svelati čitanje i pisanje, može steći i akademsko obrazovanje, ali neki od simptoma disleksije ostat će prisutni cijeli život. Učenje čitanja i pisanja olakšat će rano prepoznavanje problema, rana dijagnostika, pružanje ciljane i pravovremene pomoći djetetu te edukacija roditelja i odgojitelja. •

Literatura:

1. Davis Ronald D., Braun Eldon M. (2001.): *Dar disleksije*, Zagreb, Alinea.
2. Frost, J. A., Emery M.J. (1995.): *Academic Interventions for Dyslexic Children with Phonological Core Deficit*, Handout for teacher, Communiqué, 23(6).
3. Korkman, M. & Peltomaa, A.K. (1993.): *Preventive Treatment of Dyslexia by a Preschool Training Program for Children with Language Impairments*, Journal of Clinical Child Psychology, 22(2), 277-287.
4. Galic – Jušić Ines (2004.), *Djeca s teškoćama u učenju*, Lekterik, Ostvarenje.
5. Snowling Margaret, Stackhouse Joy (1996.): *Dyslexia, Speech and Language*, A Practitioners Handbook, Singular Publishing.